

ET BESØG VED VERDENS NORDLIGSTE SØ

Af dr. phil. *Ulrik Røen*

I sommeren 1964 deltog jeg som ferskvandsbiolog og zoolog i 3. Pearyland Ekspedition under ledelse af grev Eigil Knuth. Langt den største del af ekspeditionens arbejde blev udført med Brønlundhus i Heilprin Land ved sydsiden af Jørgen Brønlund Fjord som base, men mellem afhentningen fra Brønlundhus til Station Nord og den videre transport sydover til Mestersvig havde vi nogle få dages ophold på Station Nord, og den tid måtte jo udnyttes så godt som muligt.

Det danske flyvevåbens Catalina flyvebåd, som havde afhentet os, havde som en anden opgave her i Nordgrønland at udlægge depoter til de lange inspektionsrejser, der bliver foretaget af mandskab fra „Sirius“, den danske slædepatrulje i Nordøstgrønland. Denne sommer skulle man bl. a. forsøge at udlægge et depot bestående af proviant, hundepemmikan og petroleum så nær Grønlands nordspids, Kap Morris Jessup, som muligt.

Selv om sådanne depoter kan udkastes med faldskærm eller i frit drop, foretrækker man selvfølgelig at forsøge at lande og så få depotet anbragt i god stand og samlet på et sted, hvor det let kan genfindes, og hvor det er så sikret, som man nu kan gøre det. Dagen før udlægningen havde maskinen foretaget en rekognosceringsflyvning, hvorunder der var blevet iagttaget en sø i Johannes V. Jensen Land, kun ca. 20 km SØ for Kap Morris Jessup, og da denne sø, stik imod hvad man kunne forvente på disse breddegrader var isfri, så det ud, som om der virkelig var mulighed for landing.

Da det selvfølgelig for en ferskvandsbiolog er af allerstørste interesse at få lejlighed til at undersøge en sø, der ligger så nordligt, anmodede jeg løjtnant i Flyvevåbnet J. H. Thøgersen om tilladelse til at deltage i flyvningen, og til min store glæde var der plads i maskinen. Den 23. august, lige efter morgenmåden, startede vi fra Station Nord, efter at have indladet depotet. På den første del af turen var kursen næsten stik nord, henover den delvis gletsjerdækkede Prinsesse Margrethe Ø. Vi fløj ikke særligt højt, men dog højt nok til at have en aldeles pragtfuld udsigt. Mod vest så vi ind igennem den islagte Independence Fjord, mens vi mod øst havde udsigten over Wandel Havet. Det var et ganske mærkeligt syn, der mødte os ude mod øst. Wandel Havet, et hav, der mod nord går umærkeligt over i det nordlige Polarbas-

sin, var delvis isfrit. Fra et sted omkring Kap Prins Knud gik en ret linie lige mod nord, og øst for denne linie var der kun ganske lidt is at se, så langt øjet rakte. Det er ikke til at sige, hvor ofte dette sker, men det er mærkeligt at se isfrit vand i et havområde, der i alle beskrivelser og på alle kort angives som værende dækket med pakis året rundt.

Det tog ikke lang tid at passere over munden af Independence Fjord, og snart så vi det sydøstlige hjørne af Peary Land lige under os. Set ovenfra ser dette område, der hedder Herlufholm Strand, ganske fladt og øde ud, men hist og her var der elve med kraftigt brus på vandet, så noget kuperet må terrænet være.

Efter et par timers flyvning, hvorunder vi passerede G. B. Schley Fjord, der var isfri i den inderste del, kom vi hen over Kap John Flagler, og her blev kursen ændret. Vi tog nu en retning stik mod vest, ind gennem den store Frederick E. Hyde Fjord, og sammen med kursændringen skiftede landskabet helt karakter. Hvor vi før så ned over ler- og grusbanker, rejste der sig nu både syd og nord for fjorden stejle fjældsider, mest imponerende mod nord, hvor vi havde Benedict bjærgene. Ca. 75 km inde i fjorden fandt vi, hvad vi søgte: en bred dal åbnede sig mod nord, og den drejede vi ind ad.

Det var et ganske pragtfuldt syn, der mødte os. Dalen var godt et par kilometer bred, og på begge sider stod fjældsider næsten lodret ned, mens udsynet fremad, mod nord, var spærret af en gletsjervæg. Dalbunden var ganske flad og isdækket, og et blik på kortet viste mig, at vi var på vej op gennem det store søsystem, Dobbeltsøerne, der deler Johannes V. Jensen Land, den nordligste del af Peary Land, i en østlig og en vestlig del.

Dobbeltsøerne består af to søer, der begge er adskillige kilometer lange. De er adskilt af en stor gletsjer, der virker som en dæmning, så at den sydligste, der er den største, har sit vandspejl liggende ca. 200 m højere end den nordligste. Dette forhold giver den naturlige forklaring på, at den sydligste sø var hel islagt, denne is smelter næppe nogensinde, mens den nordlige havde et par kvadratkilometer åbent vand i den nordligste ende, mod udløbet.

Det var imidlertid ikke her, vi skulle forsøge at lande, men på en mindre, helt isfri sø, der ligger nord for Nordre Dobbeltø. Denne sø så fra luften ikke videre indbydende ud. Den var ca. 1×2 km og vandet var gulbrunt af opslemmede lerpartikler, som om den var meget lavvandet.

Efter at have kredset et par gange omkring søen, og den bedste landingsbane var blevet udset, blev flyvebåden bragt til landing, og gled stille ind mod bredden.

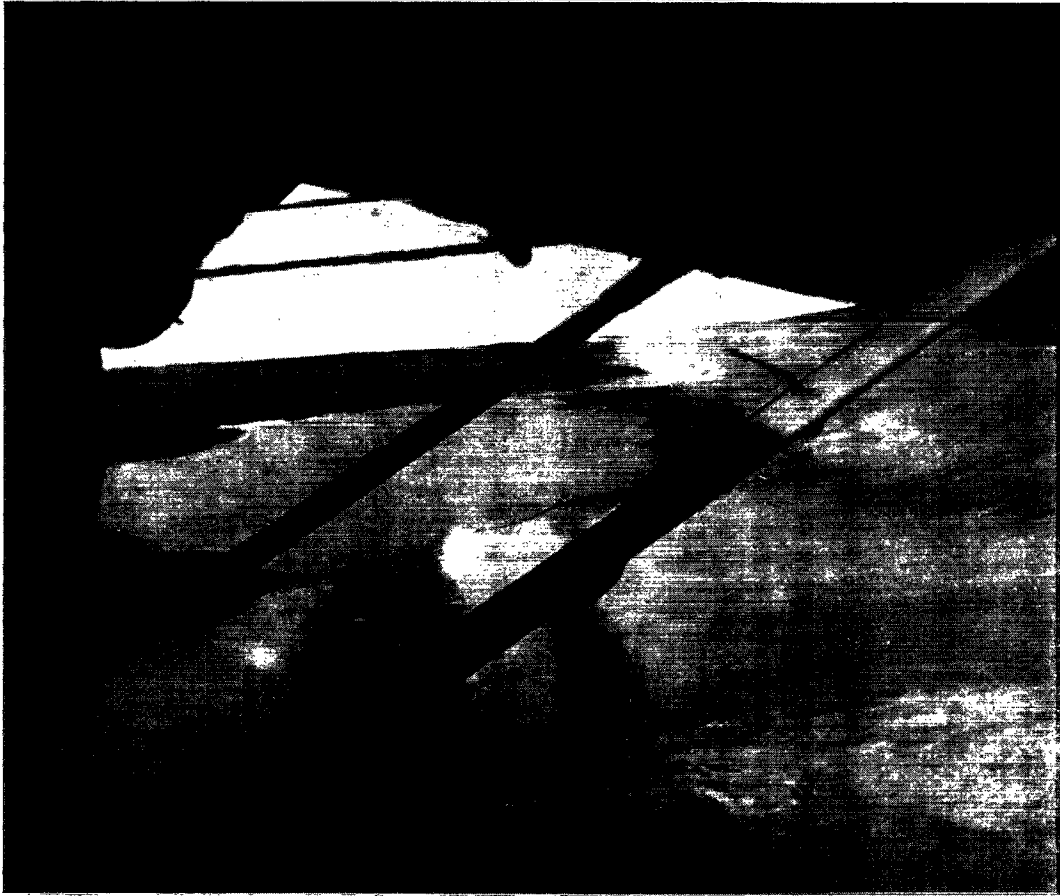
Ved hjælp af en gummibåd var det en let sag at få såvel depot som passagerer og besætning ind til kysten, og så snart depotet var blevet anbragt på et passende sted, kunne vi få tid til at se nærmere på det landskab, vi nu befandt os i.

Toppen af Nordkronen med »filigranarbejde«.

Foto: Røen

Særligt tiltalende så omgivelserne ikke ud ved første øjekast. Vi stod i bunden af en flere kilometer bred dal, der åbnede sig mod nord, mens den mod syd tilsyneladende var spærret af den store gletsjer, der adskiller Dobbeltsøerne. Mod vest spærrede de nordvestlige udløbere af Roosevelt kæden for udsynet, mens vi mod øst havde Bene-

Verdens nordligste sø set fra catalinaen. I baggrunden polarhavet.

Foto: Røen

dict bjærgene. Men gik man blot lidt til vejrs, ændrede indtrykket sig helt, for herfra kunne man følge hele udløbet af elven inde fra Nordre Dobbeltø. Først et kort, bredt og meget brusende stykke ned til den sø, hvorpå vi var landet, dernæst selve søen og så endelig det egentlige udløb, der gennem en kløft løb ud i Constable bugt. Og så helt mod nord den ujævne, vidstrakte flade på det altid ispakkede polarhav.

Men det var jo egentlig ikke et storslået sceneri, jeg var kommet for at se på, men for, så godt det lod sig gøre, at skaffe mig et indtryk af hvilke former for liv, der under disse barske forhold kunne klare sig på landet og i søerne.

Af søer var der mulighed for at undersøge to, nemlig den, vi var landet på og Nordre Dobbeltø. Den førstnævnte viste sig at være ganske lavvandet, over meget

Landstigning i gummibåd.

Foto: Røen

store arealer kunne man vade med lange støvler, og den største dybde kan næppe have været mere end 2,5 – 3 m. Vandet var uklart, en mængde fine lerpartikler var slemmet op i det, og bunden bestod af groft grus og sten så langt ud, som det var muligt at undersøge det. Planter var der overhovedet ingen af i vandet, og en vandprøve, der blev taget med hjem og analyseret, viste at også indholdet af opløste salte i søen var meget ringe. En måling viste at ledningsevnen (et udtryk for den samlede mængde af salte) kun var 52 my mho hvilket er meget ringe, og de fleste ioner, f. eks. Cl^+ , Ca^{++} og Mg^{++} forekom i så små mængder, at de faktisk var umålelige. I denne sø blev der kun fundet to dyrearter. Den ene, larven af en dansemyg, forekom kun i to eksemplarer, mens den anden art var en krebsdyrart, der forekom i me-

get stort antal. Det var en meget stor vandloppe, ca. 5 mm lang, med det latinske navn *Limnocalanus macrurus*. Det var en glædelig oplevelse at træffe denne art her, for siden arten blev fundet i ganske enkelte eksemplarer i Sælsø ved Danmarkshavn i 1908, har den forgæves været eftersøgt i Grønland, og her stod jeg med flere hundrede eksemplarer. Men der var noget, der ikke passede helt. Denne sø var så lavvandet, og ligger så langt nordpå, at der næppe er nogen tvivl om, at den det meste af vinteren er bundfrossen over størstedelen eller måske hele sit areal, og under sådanne forhold kan *Limnocalanus* næppe klare sig. De voksne dyr dør, hvis de indefryses, og arten har heller ikke hvileæg, der kan klare at blive indefrosne. De eksemplarer, jeg nu havde fanget, måtte være kommet fra en sø, der var så dyb, at den aldrig bundfrøs. Der kunne her ikke være tale om andre end Nordre Dobbeltø, der jo sendte sit vand ned til den sø, jeg nu stod ved. Der var kun ca. 1,5 km op til Nordre Dobbeltø, og denne sø viste sig da også at være ganske anderledes end den første. For det første var vandet i den helt klart, kun med et opaliserende skær, som man ofte ser det i søer med smeltevand, og det var da også ganske tydeligt, at søen fik langt størstedelen af sit tilløb fra den store gletsjer, der skilte den fra Søndre Dobbeltø. Indholdet af næringsalte var endnu mindre end i den først undersøgte sø, idet ledningsevnen kun var 34 my mho. Søen er sandsynligvis meget dyb; helt inde ved bredden gik bunden, der bestod af groft grus, stejlt nedad, og et enkelt sted lykkedes det mig først at finde bund i 15 m's dybde bare 2 m ude. Der er altså næppe tvivl om, at selv om denne sø sikkert aldrig bliver isfri på mere end ca. 1/10 af sin overflade, og selv om den må være helt isdækket i de 11 af årets måneder, vil langt størstedelen af dens vandmasse aldrig fryse til is. Under et 2-2½ m tykt isdække vil der være frit vand, hvor *Limnocalanus*, eller i hvert fald dens æg, kan overleve fra sommer til sommer. Et træk med planktonnettet viste da også mange eksemplarer af *Limnocalanus*, og dermed var problemet om dens forekomst i den første sø løst: hvert forår, når elven mellem de to søer bryder op, vil vandmasserne føre dyr ned til den lavvandede sø, de kan leve der den korte sommer igennem, og så bliver bestanden igen udryddet, når søen bundfryser.

At der også er andet liv i søerne end det, der kom i planktonnettet, fik vi et morsomt bevis på, mens vi opholdt os ved søerne. Ganske kort tid efter, at vi var nået i land, kom en rødstrubet lom flyvende med en fjeldørred i næbbet. I et enkelt glimt ser man her en fuldstændig fødekæde. I søerne findes de mikroskopiske planktonalger, som *Limnocalanus* lever af. Ørrederne i søerne har ganske utvivlsomt *Limnocalanus* som fødeemne, og disse tjener igen lommerne som føde. Havde vi nu skudt lommen og tillavet os et måltid af den, havde vi været det femte led i kæden – fra planktonalge til menneske – men kæden fik lov til at nøjes med at være på fire led.

Nordre Dobbeltlø. Mod syd i baggrunden spærregletsjeren.

Foto: Røen

Før jeg forlod Nordre Dobbeltlø, var der imidlertid en ting, som tiltrak sig min opmærksomhed. Ved søens nordligste ende, omkring udløbet, var der nogle vældige volde af groft grus, ca. tre meter brede ved grunden og indtil to meter høje. Til sammen var voldene vel ca. 200 meter lange. Det var vidnesbyrd om de mægtige kræfter, der er i isen på søerne. Efter at isen om efteråret har lagt sig, og er vokset til sin normale tykkelse, der her må være ca. 2,5 meter, bliver det stadig koldere i vejret. Isen vil udvide sig kraftigt i kulden og presse ind mod kysterne, og da bredderne her i nordenden består af løse materialer, grus og løse stenblokke, vil de blive presset i vejret til disse mægtige voldsystemer.

På vejen tilbage til landingspladsen fandt jeg flere beviser på, at der lever et ikke helt ringe antal dyr heroppe. På et lille næs, der skyder sig ud i elven mellem de

to søer, fandtes en lille koloni af havterner. Seks gamle fugle opholdt sig ude over elven, som de gentagne gange styrtdykkede i, men da jeg kom nærmere, ophørte de to af dem med deres fiskeri og prøvede på at skræmme mig bort, og efter at have iagttaget dem i nogen tid, siddende roligt på en sten, opdagede jeg en endnu ikke flyvefærdig unge, der trykkede sig ca. 20 meter fra mig. Der var altså ingen tvivl om, at ternerne havde yngleplads her, sandsynligvis den nordligste yngleplads i verden for terner, i hvert fald den nordligst kendte, men man kan vist også regne med, at det ikke hvert år lykkes at få ungerne på vingerne, før vinteren sætter ind

Et lille stykke oppe i landet blev der set et par snespurve. Det er selvfølgelig ikke givet, at snespurven yngler her i området, blot fordi der bliver set et par enkelte stykker, men det er vel sandsynligt.

Pattedyr blev der ikke set eksemplarer af, men der blev fundet sikre beviser på, at i hvert fald tre arter lever heroppe. Hist og her, hvor der var blød lerjord mellem stenblokkene, var der tydelige spor af moskusokser, og selv om sådanne spor i det klima, der hersker her, kan holde sig i adskillige år, er der næppe tvivl om, at der findes en bestand af okser i området, og et lille stykke oppe på fjeldet fandt jeg i et udtørret elvleje store stykker skind af polarhare med tydelige, friske blodspor, et tavst bevis for, at en hare her var endt som føde for en polarræv.

Men der var trods alt ikke nøgne sten- og lerflader overalt. Hist og her var der fugtige smålavninger, hvor der var tætte bevoksninger af forskellige mosser, og gik man området lidt efter i sømmene, lykkedes det da også at finde ikke så få højere planter. For selv om man er zoolog og ferskvandsbiolog, må man i et så afsides land som dette også tænke lidt på sine kolleger indenfor andre sider af biologien. Altså brugte jeg det sidste kvarter, inden vi skulle afsted igen, til at samle så mange højere planter, som jeg nu kunne finde, dog ikke uden den bagtanke, at disse planter jo også tjener som føde for flere af de dyr, der lever her. Ganske vist var flere af arterne allerede helt visne og indstillede på vinteren, men de kunne da genkendes.

Lettest at få øje på, og vel også almindeligst forekommende, var arktisk pil. Hvor der mellem et par store sten eller bag en klippeblok var lidt læ, og hvor jorden ikke var alt for tør, krøb pilebuskene sammen, sjældent med mere end ca. 1 m lange grene, og som regel betydeligt kortere. I de lidt mere beskyttede lavninger, i de udtørrede elvlejer og på andre steder, hvor der var lidt fugtighed i jorden, kunne blomsterplanter som Fladstjerne (*Stellaria crassipes*), Fjeld-valmue (*Papaver radicum*), Lådden Troidurt (*Pedicularis hirsuta*) og Tue-limurt (*Silene acaulis*) klare sig, og endelig var der rundt omkring små forblæste tuer af græsser og starer. Alt i alt et fattigt udsnit af den grønlandske planteverden, men i hvert fald tilstrækkeligt til at harer og moskusokser kan opretholde livet.

Oppressede grusvolde ved Nordre Dobbeltø's udløb.

Foto: Roen

Men tiden var ved at være brugt op, skyggerne begyndte at blive lange, og skulle vi nå tilbage til Station Nord i nogenlunde ordentlig tid, skulle vi se at komme af sted. Med gummibåden blev vi igen bragt om bord i maskinen, der jo nu var lettet for en stor del af sin last, og vi kom hurtigt op fra den lille sø.

Hjemturen blev om muligt en endnu større oplevelse end udturen. Lige efter starten var det genkendelsens glæde at se det landskab fra oven, som vi lige havde gået rundt i. Derpå mod syd ned gennem Dobbeltøernes brede dal. Men da vi var kommet igennem den, ændrede vi kurs for med en anden rute hjemad at passere tværs ned gennem Peary Land. Efter kort tids flyvning kunne vi se et pragtfuldt fjeld rejse sig op over det omgivende, forholdsvis jævne landskab. Det var Nordkronen, der med

sine 2000 m over havet er en af Peary Lands højeste tinder. Jo nærmere vi kom det, jo mere fantastisk tog det sig ud. Overalt på den øverste del af bjerget skød slanke stensøjler sig i vejret, et resultat af vindens og frostens nedbrydende virkninger gennem årtusinder. Kun de allermest modstandsdygtige dele stod nu tilbage og dannede et pragtfuldt kniplingsmønster, dobbelt imponerende på baggrund af en klar blå himmel og et par mægtige gletsjere, der skød sig ud fra bjerget.

Med dette uforglemmelige syn i erindringen forlod jeg næste dag Station Nord for via Mestersvig at flyve til Danmark.

